

УТІЛЕННЯ ІДЕЙ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У 2000-і РР.

IMPLEMENTATION OF IDEAS OF PROFESSIONAL EDUCATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS AS THE MAIN TREND IN THE DEVELOPMENT OF SCHOOL EDUCATION IN THE 2000s

Стаття присвячена аналізу генези втілення ідей профільного навчання у шкільну освіту України в період із 2000-х рр. XX ст. Наведено перелік нормативних документів, що регламентують реформи освіти й загальної середньої освіти в Україні, таких як: Постанова Кабінету Міністрів «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» (2000 р.); «Національна доктрина розвитку освіти» (2001 р.); «Концепція профільного навчання у старшій школі» (2003 р.). Визначено особливості протікання процесу профілізації змісту навчання у старшій загальноосвітній школі. Окреслено пріоритетні завдання щодо запровадження профільного навчання у шкільну освіту України, наведені в цих документах. Охарактеризовано профілі навчання у старшій школі, як от: науковий; прикладний; художньо-естетичний; спортивний. Описано тенденції втілення профільного навчання в освітній процес шкільної освіти України. Наведено перелік закладів середньої освіти, що здійснюють підготовку учнів за професійним спрямуванням. Здійснено аналіз рівнів оволодіння учнями загальноосвітніх навчальних закладів змісту профільних предметів (стандарту, академічного рівня, рівня профільної підготовки). Проаналізовано принципи, на яких базується профільне навчання у старшій школі, як от: фуркації (розподіл учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями та нахилами); варіативності й альтернативності (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення); наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою); гнучкості (змісту і форм організації профільного навчання, у т. ч. дистанційного; забезпечення можливості зміни профілю); діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів із метою їх обґрунтованої орієнтації на профіль навчання).

Ключові слова: загальна освіта, зміст освіти, Концепція профільного навчання, профільне навчання, старша школа, учні.

The article is devoted to the analysis of the genesis of the implementation of the ideas of specialized education in school education of Ukraine in the period from the 2000s of the XX century. The list of normative documents regulating the reforms of education and general secondary education in Ukraine is given, in particular: Resolution of the Cabinet of Ministers "On transition of general educational institutions to a new content, structure and 12-year term of study" (2000); "National Doctrine of Education Development" (2001); "The concept of specialized education in high school" (2003). The peculiarities of the process of profiling the content of education in the senior secondary school are determined. The priority tasks for the introduction of specialized education in school education of Ukraine, which are given in these documents, are outlined. The profiles of education in high school are characterized, such as: scientific; applied; artistic and aesthetic; sports. The tendencies of realization of profile education in the educational process of school education of Ukraine are described. The list of secondary education institutions that train students in a professional field is given. The analysis of levels of mastering by students of comprehensive educational institutions of the maintenance of profile subjects (standard, academic level, level of profile preparation) is carried out. The principles on which the profile education in high school is based are analyzed, such as: furcations (distribution of students by level of educational training, interests, needs, abilities and inclinations); variability and alternatives (educational programs, learning technologies and educational and methodological support); continuity and continuity (between pre-professional training and specialized training, professional training); flexibility (content and forms of organization of specialized training, including distance learning; providing the possibility of changing the profile); diagnostic and prognostic feasibility (identification of students' abilities for the purpose of their reasonable orientation to the learning profile).

Key words: general education, content of education, Concept of profile education, profile education, high school, pupils.

УДК 373.3/5(001.36:2000)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/27.4>

Загородня А.А.,

докт. пед. наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Національної академії педагогічних наук України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Протягом останніх десятиліть зростає інтерес і рівень зацікавленості освітян до вирішення проблеми модернізації шкільної освіти з урахуванням важливості такого складника, як підготовка учнівської молоді до їх успішної життєдіяльності. Профільне навчання спрямоване на реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в навчанні старшокласників, поширення індивідуалізації та диференціації, підтримку тенденцій до інформатизації, врахування інтеграційних і глобалізаційних процесів, вимог ринку праці та перспективного

роботодавця. У такий спосіб дослідження генези втілення ідей профільного навчання старшокласників має значно поглибити розуміння необхідності реорганізації профільного навчання в українських закладах освіти.

Мета статті полягає в дослідженні генези розвитку та впровадження ідей профільного навчання старшокласників у 2000-х рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст і організація профільного навчання у старшій школі привертає увагу багатьох науковців. Зокрема, питання професійного самовизначення

і професійної орієнтації стало предметом наукових досліджень Н. Бібік, М. Богуславського, Л. Березівської, Г. Васьківської, С. Гончаренка, В. Загв'язинського, Л. Зоріної, В. Краєвського, Ю. Мальованого, Н. Ничкало, І. Осмоловської, О. Савченко, Г. Селевка, П. Сікорського, М. Піддячого, А. Хуторського та ін.

Виклад основного матеріалу. У межах нашого дослідження профільне навчання розглядаємо як вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання [4, с. 66].

На наше переконання, метою профільного навчання є забезпечення рівних освітніх можливостей учнів до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки; гарантування неперервної освіти впродовж усього життя; виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання та мобільності за умов реформування сучасного суспільства [3].

Першочергово реформа рамкових основ змісту загальної середньої освіти була зумовлена прийняттям у 2000 р. Постанови Кабінету Міністрів України «Про перехід загальноосвітніх закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання». У преамбулі зазначалося, що Міністерство освіти і науки України на 2000–2002 рр. має здійснити заходи, спрямовані на оновлення змісту загальної середньої освіти відповідно до нової структури середньої загальноосвітньої школи [7].

Ще одним нормативно-правовим документом, у якому простежується тенденція до профілізації старшої школи, стала прийнята у 2002 р. «Національна доктрина розвитку освіти України» [8], у якій наголошено на важливості здійснення профільного професійного навчання учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів, у т. ч. на базі професійно-технічних навчальних закладів.

Під знаком гуманітаризації, пріоритету і свободи особистості у 2003 р. було прийнято «Концепцію профільного навчання у старшій школі». З метою диференціації змісту освіти у старшій школі почали застосовуватися різноманітні форми її організації: внутрішні – профільні класи у загальноосвітніх закладах освіти; профільні групи у багатопрофільних загальноосвітніх закладах освіти; профільного навчання за індивідуальними навчальними планами і програмами; динамічні профільні групи (у т. ч. різновікових); зовнішні – міжшкільні профільні групи; профільні школи інтернатного типу; опорні школи; навчально-виховні комплекси; міжшкільні навчально-виробничі комбінати; загаль-

ноосвітні заклади освіти на базі закладів вищої освіти, а також впровадження різнорівневих вимог до знань та умінь старшокласників відповідно до їхніх освітніх потреб, зумовлених орієнтацією на майбутню професію [5].

Концепцією визначено, що профільне навчання здебільшого розпочинається на старшому ступені середньої загальноосвітньої школи й у 8–9 класах спеціалізованих шкіл, ліцеїв, гімназій, коледжів, колегіумів. Серед профілів навчання у старшій школі виокремлюють: науковий (філологічний, фізико-математичний, біолого-технічний, біолого-хімічний, історико-суспільствознавчий та ін.); прикладний (агрохімічний, сільськогосподарський, хіміко-технічний, економічний, фізико-технічний та ін.), художньо-естетичний (музичний, образотворчий, вокальний, акторський, хореографічний та ін.); спортивний (за видами спорту).

Профільне навчання ґрунтується на принципах: *фуркації* (розподілу учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами); *варіативності й альтернативності* (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення); *наступності та неперервності* (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою); *гнучкості* (змісту і форм організації профільного навчання, у т. ч. дистанційного; забезпечення можливості зміни профілю); *діагностико-прогностичної реалізованості* (виявлення здібностей учнів із метою їх обґрунтованої орієнтації на профіль навчання) [5].

На думку С. Горбулівської, профільне навчання у старшій школі має реалізуватися на основі принципу особистісно-зорієнтованого навчання, гуманізації та гуманітаризації, розвитку індивідуальних особливостей, що зможе розширити можливості старшокласників у виборі власної освітньої траєкторії, залишаючи їм право на самотність та унікальність. Профільна школа має забезпечити формування самостійності, ініціативності, творчості, впевненості у собі, надати необхідну інтелектуальну допомогу старшокласникам щодо розвитку креативних здібностей і їхніх інтелектуальних запитів [1, с. 32; 6].

З погляду В. Загв'язинського, з-поміж головних принципів профільного навчання слід виокремити принцип цілісності педагогічного процесу [2] – це вихідні положення, керівні ідеї, нормативні вимоги, які визначають зміст, форми, методи, засоби та характер взаємодії в цілісному педагогічному процесі та мають характер загальних вказівок, правил, норм, що регулюють весь процес.

З 2003 р. для учнів старших класів поступово вводиться тестування замість вступних іспитів до закладів вищої освіти, а у 2005 р. утворено Український центр оцінювання якості освіти й започатковано зовнішнє незалежне оцінювання (тест

ЗНО) [3] з української мови, математики та історії України, які були обов'язковими для вступу в заклад вищої освіти. Інші дисципліни, необхідні для вступу, абітурієнти мали можливість обрати за власним бажанням. Вже з 2008 р. проходження ЗНО стало обов'язковою умовою для вступу до закладу вищої освіти.

У такий спосіб упродовж 2000–2005 рр. були науково осмислені такі ідеї профільного навчання: принципової відмінності понять «поглиблене навчання» і «профільне навчання» в цільовому, концептуальному, змістовому й організаційно-технологічному аспектах; спрямованості профільного навчання на підготовку до ефективної діяльності людини у професійній сфері; соціальної відкритості старшого ступеню загальної освіти; допрофільної підготовки як цілеспрямованого комплексного впливу на учня з метою об'єктивного вибору ним профілю на старшому ступені загальної освіти.

У 2009 р. була затверджена нова редакція «Концепції профільного навчання», яка наголосила на важливості реалізації принципу особистісно-орієнтованого навчання шляхом створення сприятливих умов для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності [5].

Нова редакція «Концепції профільного навчання» (2009 р.) передбачала опанування учнями загальноосвітніх навчальних закладів змісту профільних предметів на різних рівнях: 1) *стандарту* – обов'язкового мінімуму змісту навчальних предметів, який не передбачає подальшого їх вивчення; *академічного рівня* – обсягу змісту, достатнього для подальшого вивчення предметів у ЗВО, що визначається для навчальних предметів, які є не профільними, але є базовими або близькими до профільних; 3) *рівень профільної підготовки* – змісту навчальних предметів, що поглиблений і передбачає орієнтацію на майбутню професію. Причому профільних предметів має бути не більше двох-трьох з однієї або споріднених освітніх галузей.

Висновки. Детальне вивчення вищезазначеного дослідження дає змогу констатувати, що в центрі уваги функціонування закладів середньої освіти поставало питання вдосконалення концепції освітнього процесу, пріоритетним завданням якого є високоякісна та всебічна підготовка учнівської молоді до побудови успішної кар'єри.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на формування змісту профільного навчання старшокласників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горбулівська С. Спрямованість навчання дисциплін природничо-математичного циклу на розвиток творчої особистості учня. *Матеріали Всеукраїнської дистанційної науково-методичної конференції з міжнародною участю. Секція 1*. Суми : ІТМ плюс, 2011. 106 с.
2. Загвязинский В. Теория обучения: современная интерпретация : учебное пособие. Москва : Академия, 2008. 192 с.
3. Загородня А. Диференціація змісту навчання в старшій школі України (1991–2010 рр.). *Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій* : зб. мат. Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11–12 жовтня 2018 р. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. С. 141–148.
4. Загородня А. Спеціалізовані школи як провідники профільного навчання у 90-Х роках ХХ століття. *Молодь і ринок*. 2019. № 4 (171). С. 66–72.
5. Концепція профільного навчання. URL: <http://www.uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm>.
6. Піддячий М. Теоретико-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання : автореф. дис. ... докт. пед. наук. Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2010. 41 с.
7. Постанова КМУ «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» № 1717 від 16.11.2000.
8. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти від 17.04.2002». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.